

БИРИНЧИ РАДИОДОГУ УЛУУ ЖЕҢИШТИН 70 ЖЫЛДЫГЫНА АРНАЛГАН УКТУРУУЛАР

Передачи Биринчи радио, посвященные к 70-летию Великой Победы

Birinchi Radio broadcasts dedicated to the 70th anniversary of the Great Victory

Аннотация: Улуу Жеңиштин 70 жыл толушуна байланыштуу Коомдук телерадиоберүү корпорациясынын Биринчи радиосунун эфиринде жаңылыктарда, башка программаларда жана атайын уктурууларда Ата Мекендик согуш тематикасы актуалдуулукка ээ болуп, байма бай чагылдырыла баштаган. Макалада талдоого алынган “Улуу Жеңишке -70 жыл” түрмөгү 2015 – жылы дүйшөмбүдөн жумага чейин эртең мененки 8 саат 30 мүнөттө эфирге чыгып турган. Бул түрмөктүн ар бир чыгарылышы аталардын эрдиги алардын жеке тагдырлары аркылуу баяндалып олтурат. Баяндоодо эскерүү, суроо-жооп, комментарийлөө ыкмалары колдонулган. Согуш ардагерлеринин өздөрүнүн үнүн уктуруу документалдуулукту бекемдеп, угуучуларга эмоционалдык таасир берүүнү күчөтөт. Уктуруунун композициясы, структурасы, музыкалык жасалгасы, контентти Улуу Ата Мекендик согуштун жоокерлеринин эрдиктерин унутпоо жана таазим кылуу максатына багытталган.

Аннотация: К 70-летию Великой Победы в новостных выпусках, программах разного направления и специальных выпусках Биринчи радио Общественной телерадиовещательной корпорации более чаще стали звучать и приобретать актуальность тематика Великой Отечественной войны. В статье анализируется цикл передач “Улуу Жеңишке - 70 жыл”, которые прозвучали в 2015 году в эфире Биринчи радио с понедельника по пятницу ежедневно утром в 8 -30. Каждый выпуск цикла освещал подвиг отцов через их личные судьбы. В рассказах активно применялись воспоминания, вопросы-ответы, комментарии. Живой голос участника войны усиливает документальность и эмоциональное воздействие на слушателей. Композиция, структура, музыкальное оформление, контент передач были направлены на увековечение памяти и поклонению подвигу победителей в Великой Отечественной войне.

Abstract: By the 70th anniversary of the Great Victory in the news releases, programs of different directions and special issues of Birinchi Radio and Public Broadcasting Corporation more often began to sound and acquire relevance of the Great Patriotic War. The article analyzes the cycle of programs “Uluu Zhenishke - 70 zhyl”, which were broadcast in 2015 on Birinchi radio from Monday to Friday daily in the morning at 8 -30. Each issue of the series covered the feat of the fathers through their personal destinies. Memories, questions and answers, and comments were actively used in the stories. The live voice of a war participant enhances the documentary and emotional impact on the audience. The composition, structure, musical arrangement, and content of the programs were aimed at perpetuating the memory and worship of the feat of the winners in the Great Patriotic War.

Урунттуу сөздөр: Улуу Жеңиш; эфир; Биринчи радио; уктуруу; согуш ардагери; эскерүү, композиция.

Ключевые слова: Великая Победа; эфир; Биринчи радио; передача; ветеран войны; воспоминание, композиция.

Keywords: Great Victory; ether; Birinchi radio; broadcast; War veteran; memory Lane; composition.

Кыргызстандын ММКда Улуу Жеңиштин 70 жыл толгонун урматына карата кабарларды, видеосюжеттерди, согуштун хроникасын, эскерүүлөрдүн жана баяндоолордун түрмөгүн берүү 2015-жылдын март айынан баштап активдешти. Дегинкисин айтканда, Улуу Ата Мекендик Согуш учурунда радио калкты фронттон алынган оперативдүү маалымат менен жабдып, тыл менен фронтту байланыштырып турган бирден бир маалымат каражаты катары кызмат кылгандыгы белгилүү. Согуштук катаал мезгилге карабастан, радио совет элинин демине дем кошуп, жеңиш үчүн бардык

элдерди ынтымагын бекемдеп, шыктындырган таасирдүү уктурууларды эфирге алып чыккан.

Улуу Ата Мекендик согуш жылдарында коомдук саясий уктурууларга айрыкча көңүл бөлүнүп, өкмөт тарабынан 1941, 1943, 1944-жылдары атайын токтомдор кабыл алынган. [1:4] Согуш жылдарында кыргыз радиосу Бүткүл союздук радионун эң маанилүү программаларын, «Советтик маалымат бюросунун» билдирүүлөрүн, партиянын жана өкмөттүн токтомдорун уктуруп турган. Мындан тышкары Москвадан советтик жана партиялык жетекчилердин сөздөрү, «Правда» газетасынын баш макаласы, «Акыркы кабарлар» бардык радиостанциялардан берилген.

Кыргыз радиосу «Акыркы кабарларынын» чыгарылыштарында Кыргызстанга эшалондор менен алынып келинген жабдуулар, өлкөнүн батыш жана борбордук бөлүктөрүнөн көчүрүлүп келинген ишканалардын кыска убакыттын ичинде ишке киргизилиши жөнүндө маалыматтарды берип турган. Ошондой эле радиожурналисттер Кыргызстандын шаарларында жана айылдарында фашисттик баскынчылардан жапа чеккен советтик адамдардын боорукерлик менен чын жүрөктөн кабыл алынып жаткандыгы тууралуу баяндашкан.

1942-жылы кыргыз жана орус тилдеринде “Ленинград”, “Улуу Москва”, “Сталинград – даңктуу шаар”, “Париж коммунасы”, “Советтер Союзунун Баатыры И.В. Панфилов” сыяктуу программалар эфирге чыгып турган. Мыкты музыкалык жасалгада бир сааттык көлөмдө даярдалган “Прямой наводкой” деген аталыштагы радиожурнал таасирдүү болгон. Журнал эки бөлүктөн туруп, биринчисинде Кызыл Армиянын фронттогу баатырдыктары, өнөр-жайындагы жана айыл чарбасындагы стахановчулардын каармандыктары баяндалса, экинчи бөлүктө фашисттик баскынчылардын образдары сатиралык мүнөздө сүрөттөлгөн. [2:31]

Кыргызстандыктар Панфиловдук 316 -аткычтар дивизиясындагы 28 баатырдын эрдиктери жөнүндө радиодон кабардар болушкан. Кыргызстандын Аскер комиссары И.В.Панфилов башкарган кыргызстандык жана казакстандык жоокерлерден түзүлгөн дивизиясы Москваны коргоодо өзгөчө эрдиктерди көрсөткөн. Панфилов атындагы дивизиянын 34 жоокери Советтер Союзунун Баатыры деген наамга татыктуу болушкан. [3:382] Ал эми согушта көрсөткөн өзгөчө эрдиктери үчүн Панфилов дивизиясы экинчи даражадагы Суворов ордени менен сыйланган.

Ошондой эле радиодон советтик адамдардын фашисттик баскынчыларга каршы күрөшүн колдогон мазмундагы чет өлкөлөрдөн келген телеграммалар да берилип турган. [4:39]

1944-жылдагы микрофондук папкаларда радиодон Советтик маалымат бюросунун кабарлары бардык фронттор боюнча чабуулга өткөн Кызыл Армиянын жеңиштери жөнүндө кабарлардын арбындыгы көрүнөт. Айталы, 1944-жылдын 13-январында биздин аскерлер бардык фронтто фашисттердин 96 танкын талкалап жана зениттик артиллериянын душмандардын 37 самолету атып түшүрүлгөндүгү кабарланган. Ал эми ушул эле жылдын апрель айындагы оперативдүү маалыматтарда биздин аскерлер чабуул жүргүзүүнү улантып, алардын жүрүшүндө бир нече элдик пункттарды бошоткондугу айтылат. Мындай кабарлар тылдагы эмгектенип жаткан кыргызстандыктарды жеңиш үчүн жигердүү иштөөгө ого бетер шыктандырган. Архивдик материалдарга таянсак, Кыргыз ССРнин жер иштер боюнча эл комиссары Г. Турарбековдун “Эгиндин түшүмүн оруп-жыйууну согуштук тездикте өткөрөлү” деген темадагы жеңишке жетишүү үчүн тылдагы эмгектин маанисин баса көрсөтүлгөн сөзү эфирден берилгендигине да күбө болобуз.[1:46]

Тылда фронттогудай иштөө үчүн Фрунзедеги жаштардын демилгеси менен фронттук бригадалар уюшулган. Бул кыймыл республикада кеңири кулач жайып, “миңчилердин” кыймылы башталган. Согушка байланыштуу токтоп калган Чоң Чүй каналынын курулушу 1942-жылдын май айынан тартып кайрадан улантылып, согуш жылдары карапайым эл тарабынан 80 километр аралыгы казылган. Ошондой эле согуш

жылдары Кара -Балтадагы спирт заводу, Токмоктогу консерва заводу жана 2 май заводу, Ворошилов ГЭСИ, Канттагы цемент заводу пайдаланууга берилген. [3:38]

Ошондой эле аскердик-патриоттук мазмундагы чыгармаларды акын-жазуучулар, музыканттар, театрдын актерлору эфирден тартуулап турушкан. Айталы, СССРдин эл артисти Абдылас Малдыбаевдин аткаруусунда А. Токомбаевдин сөзүнө жазылган “Команда бер”, Ж. Турусбековдун сөзүнө жазылган “ Көркүнө чыккан замана” , К.Маликовдун сөзүнө жазылган “Мен кайрылып келгенче” чыгармалары уктурулган. Белгилүү акын Алымкул Усенбаев эфирден өзүнүн “Кыргыз элинен Москвага салам”, Токтогулдун “Кербезин”, “Кыз Курман”, “Күлүйпа, Күлжар – эки ашык” чыгармаларын аткарып берген. [4:34]

1945-жылдын 9-майында партия жана өкмөттүн атынан И.В. Сталин радио аркылуу улуу Жеңиш күнү менен куттуктап, совет элине кайрылып сөз сүйлөдү. Ошол эле күнү кечинде саат 22-00до немецтик – фашисттик баскынчыларды жеңген баатыр Кызыл Армиянын жана Аскер-Деңиз Флотунун жоокерлерине арналган Москвадагы салтанаттуу салют Советтер Союзунун бардык радиостанцияларынан берилди. [6:52] Ошентип, Улуу Жеңиштин сүйүнүчтүү кабарын калктын көпчүлүгү радиодон угушуп, бул бактылуу, кубанычтуу сезимдерге толгон сөздөрүн, курман болгон кыргызстандык жоокерлерди эскерүүлөрүн айтышкан.

2015-жылы Биринчи радионун эфиринде жаңылыктарда, башка программаларда жана атайын уктурууларда Улуу Жеңиштин 70 жыл толушуна байланыштуу Ата Мекендик согуш тематикасы актуалдуулукка ээ болуп, байма бай чагылдырыла баштаган. Айталы, “Улуу Жеңишке 70 жыл” түрмөгү дүйшөмбүдөн жумага чейин эртең мененки 8 саат 30 мүнөттө эфирге чыгып турду. Бул түрмөктүн ар бир чыгарылышы аталардын эрдиги алардын тагдырлары аркылуу баяндалып олтурат. Баяндоодо эскерүү, суроо-жооп, комментарийлөө ыкмалары колдонулган. Ошондой эле уктуруунун максатка ылайык композициясы, структурасы, музыкалык жасалгасы бар.

Согуш ардагерлеринин өзүнүн үнү менен берүү документалдуулукту бекемдеп, угуучуларга эмоционалдык таасир берүүнү күчөтөт. Бул түрмөктүн 2015-жылдын 24-мартындагы уктуруусун карап көрөлү. [7] Уктуруунун киришүүсүндө алып баруучу саламдашуу менен бирге бул жолу эфирдеги маек Жалал-Абад облусундагы Токтогул районунун Үч Терек айлынан 97 жаштагы согуш ардагери Бөлөкбаев Көкүш ата жөнүндө боло тургандыгын кабарлайт: “... *согуш ардагери Бөлөкбаев Көкүш ата канчалаган адамдын өмүрүн, ден-соолугун алган каардуу, кандуу согушка барган учурун, андагы кыйынчылыктарды көзүнө жаш алып мындайча эскерип берди.*”

Андан ары эскерүү согуш ардагердин эмоционалдуу боегуна ээ болгон өзүнүн сөзү менен берет:

“...43-жылы согушка кирип бардым. Биерден жөө Таш-Көмүргө бардык, андан Ошко поезд менен бардык. Андан Самаркандга, Бухарага... Москвадан ары Украинанын согушуна кирип бардык. Согушка барганда мылтык менен беи атар мылтык менен атыштык...” [7]

Ардегердин сөзүндө жарадар болгонуна карабастан кайрадан катарга жөнөтүлгөнү айтылат. Анын речинде оозеки сүйлөөдө колдонулган сөз айкаштары, толук эмес сүйлөмдөр кездешет: “*только эле атканды*”, “*давай, колу жарайт*”, “*орус кемпир бар экен, догдур*”, “*солдат керек болуп атат да, тиякка*” ж.б.

Согуш күндөрү жөнүндөгү эскерүү, андан ары журналист менен ардагердин диалогу менен уланат:

Канча жолу жарадар болдуңуз?

Эки жолу...

Анан ошол согушта жүргөндө, эмнелерди ойлондуңуз? Мындай, Ата Мекениме тирүү барамбы, барбаймбы, жакындарымды көрөмбү, көрбөймбү деген ойлор болот бекен?

Ии, болбой анан... Апа кетпейт экен. Апабыздын убайымынан чыга элек эле да. Апа деген эң кыйын киши экен да. Ошо апамды эстеп эле, көрөр бекенбиз элибизди, жерибизди деп... [7]

Ардагердин жообу ыйламсыроо, кайра күлүү сыяктуу эмоционалдык боектор менен коштолду. Уктуруу бул жерден музыкалык ажырым менен ажыратылып, алып баруучу эфирде ким менен маек курулуп жаткандыгы жөнүндө угуучулардын эсине салат. Жамандык- жакшылык, ый-күлкү бирге жүрөт дегендей согуштун кыйын күндөрүндө да жылмаюуну пайда кылган окуя маекти жандуу, кызыктуу эсте каларлык эпизоддор менен толуктайт. Немцтерден калган тамак -ашты талашып, командирлерине калтырбай жеген учурларын ардагер күлүп, мындайча эскерет: “...*Немистерди кууганда сумкасын, папкесин ыргытат. Алардан май сыйпаган нан, колбаса, салалары болот экен да. Ошолорду таап талашып...*”, “*командирлерге бергиле, урушат*” дейт... *Ага ачка солдат болобу? Болбой эле тытып жеп кете берчүбүз*” [7]

Ардагердин эскерүүсү аркылуу угуучулар согуш апааты бул үй-бүлөгө кандай кайгы алып келгендигин угуп, жүрөгү менен сезип туяп, кошо кайгырат:

Сиздин үй-бүлөдөн эки киши кеткен экен го?

Бирөө - акем кетти. Бирөө Жалал-Абаддан кайра келип, үйгө келип өлүп калды. Комиссияда “жарабайт согушка” деп кайтарган экен. Бир акем согушка кеткен бойдон дайынсыз. Андан кийин мен кеттим. Анан биз кеткенден кийин апабыз ыйлап жүрүп эле өлүп калыптыр... [7]

Ошентип диалогдо каардуу согуштун айынан талкаланган тагдырлар, бир уулуна ажырап, экөөнү фронтко жөнөткөн эненин чексиз кайгысы, өлүмү эч кимди кайдыгер калтырбайт. Андан ары журналист ардагердин сөзүн коштоп, эскерүүнү улантуунун “убактысын” тактайт: “*Согуштан келдиңиз...*” Ал эми ардагердин ого бетер зээн кейиткен ый аралаш жообу баяндоону чийелентип, маектин кульминациясын күчөтөт: “*Аа, э- эч ким жок. Акелерим, карындаштарым, апам - баары өлүп калыптыр. Талаада кала бердим. Кел деген киши жок, үй жок...*”

Андан ары кайрадан маектин нугу кубанычтуу Жеңиш күнүнө бурулат:

Жеңиш дегенди укканда кандай болдуңуз?

Эми балам, сүйүнөбүз да. Кантет элек? Бир ыйлайбыз, бир сооронобуз. Аман калдыкпы, чынбы, жалганбы?... [7]

Маекте жөнөкөй, катардагы жоокердин кайгысы, кубанычы аралаш тагдырына баш ийип, бирок кайратмандык менен жашоосун улап келген образы көз алдыга тартылат. Уктурууну даярдап алып барган журналист Жылдыз Мырзабекова Улуу Ата Мекендик согушта эли, жери үчүн канын төгүп, жанын берген эр жүрөк баатыр аталардын эрдиктери, элестери эч качан унутулбай тургандыгын баса белгилеп, уктурууну аяктайт.

2015-жылдын 31- мартындагы “Улуу Жеңишке 70 жыл” уктуруусун Жаныбек Исаналиев даярдап, программаны Бактыгүл Ырыскулова алып барган. [7] Программанын баш музыкасы жаңыргандан кийин адаттагы саламдашуу салты аткарылып акын Төлөгөн Мамеевдин белгилүү ырынын саптары эфирден окулду:

Биз турмушта аталардан кеч келдик,

Тээ Батышта согуш отун кечпедик.

А аталар төрөлө элек биз үчүн,

Кала берди танк алдында тепселип.

Бул саптарында айтылгандай аталар Улуу Жеңиш үчүн кырчындай өмүрлөрүн курмандыкка чалышса, айрымдары ден-соолугунан ажырашса да аман-эсен өз жерине кайтып өмүрүнүн аягына чейин кайратмандыгы, эрктүүлүгү менен кийинки муундарга үлгү боло алышты. Бул уктуруунун каарманы ошондой ардагерлердин бири Осмонаалы Ысманкулов 8-классты бүткөндөн кийин согуш майданына өзү суранып жатып кеткен жаш жигиттердин бири болгон. Ал күндөрдү ардагер Осмонаалы ата кандайча эскергендиги синхрон менен берилген:

-Согуш жылдарын эскериш абдан оор нерсе да. Согуш аябагандай, зор алаамат болду. Согушта жүздөгөн шаарлар, миңдеген кыштактар тыптыптыл болуп... Ошол согуш башталып калган кезде мен айылда 8-классты бүттүм эле. Ал 8-классты бүткөндөн кийин ошо кезде өзүбүздү кыйын сезип, эрдемсинип калган мезгилибиз болчу. Анан эле, Военкоматка барып, согушка барабыз деп арызданып олтуруп, анан бара турган болдук бир күнү...Кара-Балтада кант заводунун жанына, клубдун жанына чогултту... [7]

Андан ары ардагердин катарга тизилгенди билбеген, же поездге чыгайын десе бою жетпеген кырчындай жапжаш балдардын, патриоттук сезим менен бирок согуш эмне экенин билип-билбей жөнөп жаткан учурун, атасынын аны поездге көтөрүп салып, кучактап буркурап ыйлап жибергенин эстегени элестүү таасир калтырат: “... Анан атам көтөрүп салып, буркурап ыйлап жиберди. Ошондо барып, ээ мен абдан кыйын жакка барып жаткан турбаймынбы. Мен бир балдардын оюнундай болгон согушка тамаша бир нерсе экен десе, андан кыйын нерсе окшойт деп. Анткени, атам абдан кырс киши деген, а энемдин үч эркек баласы өлдү, такыр көзүнөн жаш чыгарган киши эмес”. [7]

Ошентип, О. Ысманкулов өзүнө окшогон мекенчил жаштар менен бир катар даярдыктан өткөндөн кийин офицердик наам алып согуш майданын кирет. Согуштун кандуу майданында мекендештеринен, курбуларынан ажырайт: “Бизде мени менен бирге барган Сайлы Адашкун деген бар болчу. Ал жарадар болур кетти...Айтып жатпаймынбы, Апаз деген бар болчу, ал байкуш дароо эле окко учуптур...” [7]

Осмонаалы ата Украинадагы айыгышкан согушта катуу салгылашууларга катышты. Замбиректерден атылган снаряддар жарылганда жер солкулдап, ”бир паста айдоо менен айдалгандай болуп кетти”деп сүрөттөйт ардагер. Бул чабуулга даярдык эле. Эң кызыгы ушунтип чабуулду күтүп жаткан учурда ал атактуу акын Темиркул Умөталиевге жолугам деп эч ойлогон эмес: “... биздин жаныбыздагы окоптордо бир-эки чоочун офицер пайда болду. А бирөөсү азия улутундай көрүнөт. Ошол азия улутундагы офицер октордон башын калкалай, менин жаныма келип “кыргызсыңбы же казаксыңбы?” деди. Анан мен такыр эмне болуп кеткенимди билбейм. Такыр кыргыздын сөзүн укпгам, эчен жыл. Укмуштай болуп кеттим... Кыргызмын дедим. Оо, кай жердикиң деп сурады. Ата-энең барбы деп, анан келинчегиң барбы деп сурады. Кайдагы келинчек, мектепти окуп жүргөндө балээни келинчек болобу? Уялып жерди карап жок деп. Ошентип анан, ошондон кийин Темикем экөөбүз көп жылдар бою согуштук” [7]

Согуш талаасында бир нече жолу жарадар болуп, госпиталда дарыланып кайрадан фашисттерге каршы айыгышкан салгылашууларга катышат. Осмонаалы атанын тагдырындагы дагы бир кызыктуу окуя, кан майданда жарадар болгон учурда тилинин ортосунда калып калган осколканы Улуу Ата Мекендик согуштан 7 жыл өткөндөн кийин И. Ахунбаевдин клиникасында операция жолу менен алдырат.

Жалпы эл күткөн Улуу Жеңишке зор салымдарын кошкондордун катарында бул уктуруунун каарманы Осмонаалы Ысманкулов да бар. Журналист уктурууну “Улуу Ата Мекендик согуштун ардагерлеринин улуу эрдиги кийинки муундун жүрөгүндө түбөлүккө жашап, эч ким эч нерсе унутулбайт” деген сөздөр менен жыйынтыктаган. Албетте, мындай “ Улуу Жеңишке 70 жыл” сыяктуу уктуруулар түрмөгү биздин аталардын эрдигине таазим кылуу, ыраазычылык билдирүү менен кийинки муунду мекенчилдикке тарбиялоого үндөйт.

Пайдаланылган адабияттар:

1. Кыргыз Республикасынын Борбордук Мамлекеттик Архиви: КР БМА. Ф.503. оп.4. Д.606. Л.14.
2. Кыргыз Республикасынын Борбордук Мамлекеттик Архиви: КР БМА Саясий документтер. Ф.56 Оп. 1. Д.166. Л.31.
3. Осмонов Ө.Ж. Кыргызстан тарыхы. Бишкек.-2007.- 604б.
4. Кыргыз үнү. Кыргыз радиосу.-Бишкек.2011. -252б.
5. Дуйшекеева А. Кыргыз радиосу Улуу Ата Мекендик согуш жылдарында”Казакстандык патриотизм жана журналистика” эл аралык семинарынын материалдары. Астана. 2015.34-б.
6. Радиожурналистика/ под. Ред проф. А.Шереля. М. МГУ. 2000. -480с.
7. Биринчи радионун “Улуу жеңишке 70 жыл” түрмөгүнүн эфирдик материалдары. 24-март, 31- март 2015-ж.(Эфирден жазылып алынган)

Рецензент: Искендерова Ш.А. – филология илимдеринин кандидаты, И. Арабаев атындагы КМУнун журналистика кафедрасынын башчысы.